

מקום שער ועל הקלף במקום נחשמו ואם שינה מה וזה פסל: ומ"ש ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון וכו'. טעמו כיון ומ"ש ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון ובדוכסוטום בצד דס"מ כשר נקלף נלד הנשר ודוכסוטום ללד השער לדעת הפנימי בדיעבד כשר בס"ת. נראה שלמד כן ממה שכתב הרא"ש המכשירין ס"מ דוכסוטום א"כ לא שייך מה שינוי דה"ה איפכא במחלת הלכות מוזה (סי' ו) יראה דכשרה גבול כיון דכשרה גם נמי היא דכח נלד השער נקלף ונלד הנשר דוכסוטום לכשרה אקלף תפילין דוקא פסולים אגיל דהא אף נקלף אס שינה וכתב במקום שער פסול אבל במוזה דכשרה אדוכסוטום במקום שער ואקלף במקום שער לא שייך זה שינוי וכשרה גם אגיל במקום שער כמו דוכסוטום במקום שער ע"כ. ומשמע ליה דהוא הדין לס"ת דכיון דכשר אקלף במקום שער ואדוכסוטום במקום שער לדעת המכשירים אף דוכסוטום לא שייך מה שינוי וכן פסק בספר התרומה

צד הבשר גקרא דוכסוטום וכותבין בו בצד החיצון שכלפי השער ואם שינה וכתב בקלף בצד החיצון ובדוכסוטום בצד הפנימי (יג) בדיעבד כשר בספר תורה. (יד) וקלפים שלנו יש להם דין קלף ונכתבין בצד הפנימי שכלפי הבשר: ד ירושלמי כתב חציה על גבי גויל (טו) וחציה על גבי קלף פסול אבל עשה חציה גויל (טו) וחציה צבאים אף על פי שאינה מצוה מן המובחר כשר י: ה ספר תורה צריכה שרטוט ותניא במסכת סופרים הלכה למשה מסיני מסרגלין בקנה

סימן קצ"ד דכס"ת ומוזה נרין לכחז לכחלה גבול ודוכסוטום ללד שחור או בקלף ללד לכן ואם שינה כשר שהי כשרים הם על שיהיו כן ללד שער כן ללד כשר דהא דקמי שינה מה וזה מירי דוקא תפילין ע"כ: ואני תמה דהא במסכת סופרים פ"ק (ה"ד) משמע דהא דקמי שינה מה וזה פסול אספר תורה נמי קאי דהכי מיתאם התם כותבים על הקלף במקום שער ועל הגויל במקום שער ואינו ראוי לשנות הלכה למשה מסיני שאם שינה מה וזה אין קורין בו ע"כ ומדסיים אין קורין בו משמע ודאי דכשר תורה מירי. ועוד קשה דאי אפשר לתפילין לחוד קאי דכיון דאינם כשרים אלא על הקלף היכי שייך למיטני זהו לחוד שינה מה וזה. וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"א ה"ט) ומ"ג (סג) דכס"ת ומוזה נמי אס שינה פסול (ג). ומיהו המרדכי כתב בהלכות קטנות (סג) דלא קיי"ל כמאן דאמר שינה מה וזה פסול אלא כרבי אחאי דפליג עליה ומכשר בפרק המזילה והקומץ: ומ"ש וק"פ שישנו יש דהם דין קלף וכו'. כן כתבו התוספות בפרק המזילה י"ן (סג) ולאפוקי מדברי האומר שקלפים שלנו הם דוכסוטום לפי שמגררים האומנים המתקנים אותם קליפתו העליונה ונשאר הדוכסוטום דא"כ היאך כותבין עליהם תפילין דאין נכתבין אלא על הקלף ודאי קלף הם שמה שמגררים קליפתו העליונה אינו אלא כדי מה שצריך לפקט ולהחליקו ואפילו אס היו מולקים העור לשינים היה צריך לגרר ממנו כן ומלד הנשר היו גוררין הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד וכן כתבו הרא"ש (הל' ס"ט ט"ה) וספר התרומה ומ"ג (סג) והגהות מיימון (סג):

ד ירושלמי כתב חציה על גבי גויל וכו'. בפ"ק דמגילה (סג) וכתבוהו הר"ק (הל' ס"ט ד) והרא"ש בסוף הלכות ס"ת (סי' יט) לא יאה כותב תלוי על העור ותלוי על הקלף. ועור היינו גיל וקרי ליה עור לפי שהוא שלם ומשמע לרבינו דאם כתב כן פסול וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות ס"ת (ה"ד): ומ"ש אב"ז עשה חציה גויל וחציה צבאים אע"פ שאינה מצוה מן המובחר כשר. ג"ז ירושלמי סג וכתבו הרא"ש בסוף הלכות ס"ת: כתבו התוספות בפרק המזילה י"ן (עט: ד"ה תפילין) שהספרים נכתבים על נייר שאינו מתוק דדוקא על נייר מחוק פסול ס"ת במסכת סופרים (פ"א ה"ה):

ה ס"ת צריכה שרטוט. בפ"ג דמגילה (טו): אמר רבי אסי מגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה. ופירש רש"י כס"ת עלמו והתוספות כתבו בפרק הקומץ (מנחות לג: ד"ה הא) שר"ת (ספר הישר סי' קד) דקדק מסוגיית ההלכה דס"ת אין לרין שרטוט ואמיתה של תורה אינו כ"ל ס"ת כדפירש רש"י אלא היינו מוזה, ומהא דתניא במסכת סופרים כל יריעה שאינה מסורגלת פסולה י"א ועוד אמרין התם (פ"א ה"א) מסרגלין בקנה אין ראייה דלילמא בשרטוט העליון איירי דאסור לכחז ג' חיצות בלא שרטוט. ומכל מקום אומר ר"מ דטוב לשרטט הס"ת ליישר

דרכי משה

(ג) ובאורח חיים סימן ל"ב (לב) כתב דכן הסכימו כל הפוסקים. וכתב באור זרוע דאם שינה בהקלפים שלנו וכתב במקום שער פסול וכן עשה ר"ת מעשה עכ"ל אור זרוע בהלכות תפילין (ח"א סי' תקס):

פרישה

הכתיבה הוא במקום שהיו מונחין יחד כשהיה העור שלם וגם יש סימן לזה מ"ש (משלי נה. ט) כבוד ה' הסמר דבר דהיינו במקום סמר שנחלקו מהרדי שם יהיה כבוד ה' (מדרש היק סי' מתקט): (יג) בדיעבד כשר בס"ת. פירוש משום דכשר מורה מנינו אפילו לכתולה כותבים ללד החוק כגון גויל ודוכסוטום וכן נלד פנימי נקלף לכן אפילו אס שינה נקלף ודוכסוטום כשר מה שאין כן תפילין שאסור לכתב כי אס אקלף נמצא שלא מנינו כהן נד כשרות ללד סוף. אשירי: (יד) וק"פ שישנו יש דהן דין קלף

הגהות והערות

(י) כ"ה בכל הדפוסים. בכת"י הגירסא, אבל "עושה" חציה גויל וחציה צבאים אע"פ שאינה מצוה מן המובחר. ולא גרסו חיתב "כשר": י"א [הפסדני י"ט (הל' ס"ח סי' ז אות ר) כתב שלא מצא מימרא זו במסכת סופרים. אך ב"שלושה ספרים נפתחים" (למברג תרל"ו) מובא זה בשם מסכת סופרים ב' פ"א ה"טו. והוצחק בס' "שבע מסכתות קטנות" (גריאק תר"ץ):

ומ"ש ופירש רבינו תם שאין חובה לשרטט וכי. כך כתבו הכתיבה משום זה אלו ואנוהו (שמו"ט טו, ז). והרא"ש כתב בהלכות החוספות בשמו פרק הקומץ ומפרש כאמיתה של תורה היינו מוזהר לזריכה שרטוט כפסקין תלמודא נפרק שני דמגילה (סוף דף י"ח): ונקראה אמיתה של תורה לפי שיש בה קבלת עול מלכות שמים וסרגול נקנה נספך תורה דהיינו שרטוט פירושו שרטוט העליון והחתמותו ושני הנדדיו נלחוד אלא למכל מקום אומר רבינו תם טוב לשרטט וכי' ונש"ע פסק כרוב פוסקים דס"מ פסולה אם לא שרטט את כולה ועיין דין שרטוט לקמן בסיומן רפ"ד:

וכן דעת הר"ן בפרק ב' דמגילה (ה): ד"ה והלכתא) וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות ס"מ (ה"ד) דס"מ שכתבו נלא שרטוט פסול: ומ"ש רבינו בשם ר"י דהא דתניא מפרגלין בקנה לא אתא לאפוקי סכין וכי. כ"כ המרדכי בהלכות קטנות (סי' תתקפ"ג) וכן כתב בספר התרומה (סי' קל"ו) וסמ"ג (ס"ט) ובהגהות מיימוני (תפילין פ"א אות ט): כתב עוד המרדכי בהלכות קטנות (סי' תתקפ"ג) שס' אור זרוע (ח"א סי' תתקמ"ג) ששרטוט עלמו מסופק רבינו שמחה אם לר"ך שרטוט שיהא ניכר וקיים לעולם כגון לשרטט צדדל או סגי שרטוט כדי שיהא נראה לסופר שיכתוב בשוה כגון צדדל או בעופרת ואע"פ שלאחר זמן נמחק השריטה או אם יוכל לשרטט בדיו או בצבע המתקיים כל הימים שהכתב קיים וקצת נראה לשון שרטוט גומא ומר"ך:

ופירש ר"י לא אתא לאפוקי סכין (י"ו) אלא עופרת וכיוצא בו שצובע. ופירש רבינו תם שאינו חובה לשרטט אלא טוב לשרטט כדי ליפות הכתב שיהא נאה והרמב"ם פסלה בלא שרטוט ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל: ו (י"ח) ואינה נכתבת אלא בדיו ופירש רבינו תם שאין נקרא דיו אלא שעושין אותו ממיני קוצים יב ידועים שמבשלים אותם ועושין אותו ממימיהן אבל לא אותו שעושין מעפצ"ם ופסול לספר תורה ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב שהוא כשר כיון שהוא עשוי (י"ט) עם קומ"ס:

סימן ערב

פרטי רמזי דינים החבואים בזה הסימן

[א-ד] שיעור אורך הספר תורה והיקפו ושיעור רוחב כל דף ושיעור אורך היריעה האם נודמן לו יריעה בת ט' דפין ומשפט דף אחרון:

א אין עושין ספר תורה לא ארכו יתר על היקפו ולא היקפו יתר על ארכו פירוש יכוין שיהא חוט

בנייתא פרק הנונה (סוף דף ק"ג): כתב שלא דדיו או שכתב את האזכרות צהב הרי אלו יגנוז: ומה שכתב ופירש רבינו תם שאינו נקרא דיו אלא שעושין אותו ממיני עצים ידועים וכי. כך כתבו החוספות משמו צמה מקומות בפרק ב' דמגילה (דף י"ט). ובפרק ב' דגיטין (דף י"ט) ובפרק ב' דשבת (דף כ"ג). ובשלחן ערוך פסק כהרא"ש בדיו העשוי מעפצ"ם עם קומס כשר וכן נוהגין כל הסופרים וכן היא דעת הרמב"ם בפרק א' מהלכות תפילין:

ערב א אין עושין ספר תורה לא ארכו וכי. בנייתא סוף פרק קמח דכתרא (ר"ש דף י"ד):

זיהו כותבים בעורות בדיו: כתב רבינו ירוחם (נ"ז ח"ב י"ט ע"ב) וכן הדיו שהספר פסול אם כתב צהב שום חובה אחרת וכן כתב אכן הירמי בתשובה וכן הדיו שאסור לכתוב שם משום ספר מכ"ד ספרים וכן כתב הוא בתשובה (ד): [בדק הבית] וז"ל הרמב"ם בפרק א' (ה"ה) שאם כתב אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב פסול [ועד כאן]: ומ"ש בשם ר"ת. כן כתבו בשמו החוספות בפרק ב' דשבת (כ"ג ד"ה כל) ופ"ב דגיטין (י"ט ד"ה דיו) ופרק ב' דמגילה (י"ט ד"ה על) ולמד כן מדתן בפרק ב' דגיטין בכל כותבין בדיו ומי עלה [ב] רבי חייא כתבו בני ט"ל ואפ"ל כשר משמע דאפ"ל לאו היינו דיו דמתניתין וכן כתבו ספר התרומה (סי' קל"ה) וסמ"ג (ע"ש) כה קו). והרא"ש כתב בהלכות ס"מ (סי' ו) דאינה ראויה דמי עפ"ל לחודיה אין נקרא דיו אצל כשמערבין בו קומס שקורין גומ"א נלעו נקרא דיו וראוי לכתוב בו אפילו על הקלף מעופן. והרמב"ם צירוף המשנה פ"ב דקטובה (מ"ד) כתב שמי שאומר שס"מ הכתוב צאלחומר פסול הוא טועה ויצא שם המעתיק צאלחומר הוא של עפ"ם ומגילין כחוכו קנקנחוס. ובפ"א מהלכות תפילין (ה"ד) כתב שהדיו העשוי מעשן השמנים מגובל בשרף האילן ומעט דבש ושרוי במי עפ"ם וכיוצא בו שאם תמחקנו יהיה נמחק הוא הדיו שמצוה מן המונחר לכתוב בו ספרים תפילין ומוזות ואם כתב שלשתן במי עפ"ל וקנקנחוס שהוא עומד ואינו נמחק כשר א"כ מה מיעטה ההלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בדיו למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונין או צהב הרי אלו פסולים ע"כ. ונהגו העולם כדברי הרמב"ם והרא"ש וכן נראה שהוא דעת החוספות ורבינו שמחה שכתבו הגהות מיימוני (שם אות ג) (ה):

ז כתבו הגהות מיימוני בפרק ב' (דפוס קושטא אות א) שס' סה"ק [ד] דדיו ספר תורה ומוזהר שיהא לדין תפילין לענין שר"ך לכתבם דימין (ו):

ערב א אין עושין ס"ת לא ארכו יותר על היקפו ולא היקפו יותר על ארכו. בנייתא בפ"ק דצ"ב (ד):

דרכי משה

(ד) ועיין לקמן סוף סימן רפ"ד: (ה) ופיהו מצוה מן המוכרח לכתוב בדיו העשוי מעשן כמו שמפורש בדברי הרמב"ם פ"א דהלכות (ס"ח) [תפילין] וכ"כ מהרי"ל בתשובה סימן קי"ט דיש להחמיר שלא לכתוב כי אם בדיו כשר ומשמע בספר הזוהר פרשת תרומה דף (ע"ב ע"א) (ע"א): דאין לעשות הדיו רק מדברים הבאים מן העץ: (ו) כתב בהגהות מרדכי פ"ק דגיטין (ע"א דף תר"ז) (סי' שכו) דיש דסבירא ליה דצריך לכתוב ס"ת בקולמוס של קנה ולא בקולמוס של נוצה:

פרישה

ותליה על עור חיה טהורה וק"ל עכ"ל: (י"ו) אלא עופרת וכיוצא בו שצובע. ואין הכתב עליו ניכר יפה: (י"ז) ואינה נכתבת אלא בדיו. שכן הלכה למשה מסיני (ובני יוסף בשם הרמב"ם דמטה מן המונחר לכתוב בדיו העשוי מעשן ומוחר פרשת תרומה דף (ע"ב ע"א) [פ"א] דאין לעשות הדיו רק מהדגים הנגזים מן העץ. עד כאן הגמיה): (י"ט) עם קומס. פרש"י (שם קד): גומ"א נלעו והוא שרף האילן:

חדושי הגהות

[ב] בשתי הסוגיות צייטין (י"ט). ונשנת (קד): אימח רב תנינא וכ"ה בהרא"ש [ג] ועיין בהגהות אשיר"י (ס"ט):

הגהות והערות

[ב] כ"ה ברפ"ד, ברפוס דיהרנפורט ובכתי. ברפוס ורשא-וילנא הגירסא, ממיני "עצים". בתוס' שם הגירסא "קליפי עצים", וכן הגירסא ברפוס קנינסברג "קליפות עצים": [ג] בשפ"ם שלנו נדפס ברא"ש ר"י חיי"א: [ד] כן גם הגירסא בהג"מ דפוס קושטא, אך בהג"מ שלפנינו מביא זאת בשם ספר התרומה, והוא בספר התרומה ה"י תפילין סי' רה, יתכן שנדפס בטעות "סה"ק" במקום "סה"ת":

